

УДК: 141.7:161.26:115.4:114

С.В. ЛЕВАДА (аспірант кафедри соціології)
Запорізький національний університет, Запоріжжя
E-mail: lanalevada@ukr.net

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ МОДАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОДІЇ

У статті здійснено спробу дослідити соціальну подію в контексті соціального часу та простору. Мета дослідження полягає у послідовному соціально-філософському вивченні просторово-часових модальностей соціальної події. Часові модальності розкрито через модуси минулого, теперішнього, майбутнього та модальні виміри раніше-пізніше (до-після). Просторові модальності представлені модусами «тут» і «там» та вимірами центр-периферія. Акцентовано увагу на ключових просторово-часових характеристиках, що слугують для визначення профілів хронотопічності соціальної події.

Ключові слова: соціальна подія, соціальний час, соціальний простір, просторово-часові характеристики, просторово-часові модальності, хронотоп.

Вступ

Будь-яка соціальна подія відбувається у просторі та часі. Більш того, саме соціальна подія є місцем перетину просторово-часових характеристик, «вузлом» їх взаємодії у процесі соціального руху. Осмислення таких важливих категорій буття як простір та час має тривалу історію вивчення, тому цілком закономірно, що дослідження феномену соціальної події також тісно пов'язане із потребою вивчення властивих їй просторово-часових модальностей. Така необхідність простежується і в тому, що соціальна подія як категорія, що пов'язана з рухом, з діяльністю, соціальним буттям у цілому, характеризується певними переміщеннями, які можуть позначатися як спрямованість і у часовому, і у просторовому вимірах. Послідовність соціальних подій задає ритм соціального часу, відповідно до пануючої моделі якого, формується відповідний шлях осмислення та розуміння, яким чином репрезентовані події у просторово-часових модальностях, що в свою чергу дає можливість як наповнювати смислом події, що минули, конструювати події теперішнього, так і прогнозувати настання майбутніх подій. У науковій літературі стосовно досліджуваної теми дискутуються питання щодо простору та часу соціальної події у контексті вивчення соціальної пам'яті (П. Рікер, П. Нора), побудови життєвої стратегії та життєвих орієнтацій особистості (К. Абульханова-Славська, Н. Паніна, Є. Головаха), соціального досвіду (О. Лактіонов), історичного (Ф. Бродель, О. Єрмоменко) та соціального часу (О. Сорокін, Р. Мертон, П. Штомпка), концепції соціального простору (О. Філіппов) та ін.

Наша власна зацікавленість у вивченні просторово-часових модальностей соціальної події обумовлена не лише теоретичним інтересом, але й відчутною практичною необхідністю визначення контексту функціонування досліджуваного феномену у соціальному часі та просторі, враховуючи просторово-часові модальності та характеристики, що

слугуватиме подальшому дослідженню соціальної події як детермінанти соціального розвитку та пошуку шляхів його оптимізації.

Отже, метою дослідження є послідовне соціально-філософське вивчення просторово-часових модальностей соціальної події.

Обговорення проблеми

Як і поняття «події», категорія «часу» є предметом міждисциплінарного вивчення. Проте, не зважаючи на численні фізичні, математичні, природні концепції часу, специфіка соціального часу в тому що, він «на відміну від часу в астрономії, має якості, а не лише кількості; ці якості є похідними від вірувань і звичаїв групи, вони також слугують виявленню ритмів, пульсацій, биття суспільств, в яких знайдені» [1, с. 116], що обумовлює необхідність вивчення соціального часу у контексті соціально-філософського знання. Соціальний час «характеризує послідовність, продовженість, ритми і темпи змін соціальних організмів, відокремленість стадій їх розвитку» [2, с. 105]. Відповідно, основними характеристиками соціального часу є ритмічність, темпоральність, тривалість, послідовність. За О. Сорокіним та Р. Мертоном «соціальний час відображає зміни, рух соціальних феноменів в термінах інших соціальних феноменів, прийнятих за референтні точки» [1, с. 114], тож ще однією ключовою характеристикою соціального часу є референтність. Отже, розглянуті характеристики соціального часу також слід характеризувати з огляду на існуючі соціальні референтні рамки, що стосуватимуться і тривалості, і послідовності тощо.

Вагомою характеристикою соціального часу, що накладає свій відбиток на зміст соціальної події є ритмічність, яка відображає динаміку і повторюваність зміни соціальних станів. Ритмічність системи може бути інерційною (стара Європа) та динамічною (США), що зумовлює появу тертя, напруги і, як наслідок, соціального опору. Також, крім динамічної та інерційної ритмічності, виокремлюємо моно- і поліритмічність як накладення різних ритмів у соціальній події, а також мікро- та макроритмічність (за масштабністю) та аритмічність як порушення ритмічності або тимчасова відсутність ритму взагалі. Отже, соціальні події не відбуваються ізольовано, вони відбуваються паралельно, одночасно і врешті накладаються одна на одну. При чому можливі різні наслідки від такого перехрещення соціальних подій: від пришвидшення їх перебігу, посилення впливу та зростання результатів до суперечностей та послаблення, унеможливлення здійснення соціальної події, її «згасання».

Серед ключових підходів дослідження феномену часу у філософії вирізняють логічний та онтологічний, що звичайно не вичерпують всієї множини існуючих концепцій. У якості основних часових модальностей у зазначених підходах зазвичай виділяють: минуле, теперішнє та майбутнє, що доповнюються також вимірами «до» і «після». Зокрема, А. Прайор аналізує, обґрунтовані Дж. МакТаггартом, дві серії можливих позицій у часі. При чому обидва способи презентують логічний підхід до вивчення часу у філософії.

Перша серія представлена позиціями минуле, теперішнє, майбутнє, в яку соціальна подія може бути вписана з посиланням на Дж. МакТаггарта за схемою: «подія, яка зараз є теперішнім, – раніше була майбутнім, а потім буде минулим» [3, с. 98]. Відповідно до такого поділу часових модальностей, як правило, і розрізняють минулі, теперішні та майбутні події. Проте, можливий інакший варіант поділу часу на минуле, теперішнє і майбутнє, як на те, що сталося; те, що відбувається; те, що станеться. У рамках такого поділу фактично зникає теперішнє. Адже те, що відбувається, тобто теперішнє може бути, в залежності від специфіки сприйняття соціального часу в конкретній соціальній системі, всього лише точкою на осі часу. Внаслідок цього, саме минуле і майбутнє стають нескінченними, адже через мить «зараз», «тепер», минуле змінюється майбутнім, а майбутнє стає минулим.

Наступна серія містить позиції раніше і пізніше. При чому другу серію А. Прайор вважає більш сталою, адже та подія, що була раніше за іншу у теперішньому, так само лишатиметься більш ранньою подією по відношенню до пізнішої і в минулому. Серед сучасних дослідників О. Філіппов також припускає, що «часовий характер події припускає розрізнення «до» і «після». Подія відбувається, власне, в інтервалі між «подією-до» і «подією-після», які не можуть належати тривалості події, тому що вона, за визначенням, не включає інші події. Однак, будучи не миттєвою, але тривалою, вона передбачає можливість розрізнення «до» і «після» в ній самій» [4, с. 10]. Точка зору О. Філіппова, хоча і побудована у рамках інакшої семантичної схеми, сприймається нами як еквівалента до традиційного розподілу на минулі, теперішні та майбутні події. Проте, потенціал такого підходу простежується у тому, що навіть у лінгвістиці, серед типових семантичних універсалій, які відносяться до поняття часу, серед ключових А. Вежбицька виділяє наступні: «коли» (час), «зараз», «до», «після», «довго», «недовго», «деякий час» [5, с. 141]. Отже, крім розглянутих «до» та «після», варто звернути увагу на потенціал таких універсалій як «довго», «недовго», «деякий час». Подібну паралель знаходимо у дослідженнях історичних подій українського дослідника О. Ерьоменко, який пропонує, одразу звертаючи увагу на умовність подібного ствердження, розрізняти за часом точечні і тривалі події: «точечними будемо вважати події, що протікають за час менше доби. Тривалими будемо вважати події, що протікають за час більше доби. Ланцюгом подій будемо вважати послідовність точечних і тривалих подій, в якій будь-яка одиничне подія детермінується попередньою і детермінує подальшу» [6, с. 203]. Відповідно можемо співвіднести точечні події з поняттям «недовго», тривалі з поняттям «довго», а ланцюг подій розглядати через поняття «деякий час».

У схожому контексті знаходиться і дослідження О. Філіппова, який, аналізуючи можливі варіанти конфігурацій соціальних подій, у дусі філософії А. Уайтхеда зазначає, що «подія складає перспективу, в якій розглядається плин часу. У перспективі події час виявляється поза її, тобто поза події, суть події: одночасні, попередні, (можливі) подальші» [4, с. 14].

Просторово-часові модальності соціальної події

Розглядаючи проблеми історичного часу, Г. Зіммель зробив акцент на наповненості часу історичним сенсом саме через події. При цьому наповнення часу змістом означатиме «тільки фіксацію його в певному місці часу. Внаслідок цього подієвого цілого кожна подія може мати тільки одне місце, яке не можна поміняти з жодною іншою» [7, с. 521]. Таким чином, не існує абсолютно ідентичних соціальних подій, адже кожна подія матиме свої власні просторово-часові характеристики, що наповнює інакшим значенням навіть схожі соціальні події. Не лише часові модальності у вигляді минулого або майбутнього, але навіть власне соціальну подію дослідники пов'язують з конструюванням смислів: «подія розриває часову тканину тут і тепер, але час загоює, затягує її рубцями смислів, погоджує подію з буттям минулого і майбутнього міріадами ниток-контекстів. ..смысл це мета, значення, цінність події, чреватий наслідками, креативний, здатний саморозвиватися і бути причиною інших подій і сценаріїв, контекстуальний, і в цьому сенсі процесуальний, але й атемпоральний одночасно, точніше, може бути трансльований, привнесений в будь-який контекст» [8, с. 45]. Так, О. Філіппов взагалі пропонує називати подією «смысловий комплекс, що означає співвідносну акту спостереження єдність. У цей смысловий комплекс входить звершення у просторі та часі. .. Єдності часу, протягом якого подія зберігає свою тотожність (момент здійснення події), відповідає єдності простору (місце здійснення події). Як час, так і простір події ідентифікуються в деякій системі координат або в рамках взаємопов'язаної сукупності однорідних моментів і місць» [4, с. 5]. Зважаючи на те, що з появою сенсу постає необхідність говорити і про його протилежність – нонсенс, зауважимо, що за Ж. Дельозом «..ми допускаємо, що нонсенс висловлює свій власний сенс, ми хочемо вказати на те специфічне ставлення, яке існує між смыслом і нонсенсом, і яке не збігається з відношенням між істиною і неправдою» [9, с. 99]. Отже, смысл та нонсенс співприсутні у соціальній події та безпосередньо пов'язані із соціальним конструюванням смислів. Так, сумнозвісна подія 11 вересня у США мала чітку смыслову основу для терористів та стала жахливою подією-нонсенсом для громадян країни.

Отже, приходимо до висновку, що конструюють смыслову основу соціальної події суб'єкти, з огляду на це, відповідно до різних категорій суб'єктів можливо нерівномірне смыслове наповнення та поява в одній і тій самій соціальній події для певної групи суб'єктів смыслу, для інших нонсенсу. Проте об'єктивна сутнісна основа кожної соціальної події в будь-якому разі обумовлена властивостями соціального простору та часу, специфіка прояву яких і проявляється у смыслових та контекстних характеристиках, а також у відношенні події як вже сприйнятого образу. У свою чергу соціальний простір (як і соціальний час) є формою соціальної матерії та виражає «структурність, протяжність і співіснування її елементів у різних соціальних системах» [2, с. 105]. Звідси, основні характеристики соціального простору: структурованість елементів, протяжність як тривимірність у довжину, ширину та глибину, дискретність.

Продовжуючи характеристику часових модальностей соціальної події перейдемо також до просторових. Серед просторових модальностей виділяють: там, тут, ніде, а подеколи ще й всюди [10]. Проте такі просторові модальності нагадують міркування щодо місця людини у всесвіті в контексті антропного принципу «ми бачимо Всесвіт таким, яким він є, тому що існуємо самі». Адже відповідно до місця суб'єкта як спостерігача або дослідника соціальних подій просторові характеристики останніх і здобуватимуть відповідне визначення. Разом з тим по відношенню до учасників та організаторів просторові модальності там і тут стосуються просторової перспективи відповідно до я- та ми-місця положення (тут) та простору інших (там). За твердженням В. Аршинова у постнекласичному епістемологічному просторі топологія задається саме «мірою близькості і віддаленості «Я» й «Іншого», а також «суб'єкта-об'єкта», «Я-Ти», «Я-Ми» і т.д. [11, с. 27].

Отже, і розрізнення минулого і теперішнього тісно пов'язане з поняттям Іншого (навіть Іншого у контексті Я-Інший, той, що був у минулому, та Я-Тепер). Також і розрізнення в просторі тут і там події відрізняються через поняття Іншого, там події відбуваються з Іншим, і стають справжніми, стаючи частиною Я-простору і часу. Крім того, події там-простору це не лише події Іншого, але так само як і у випадку з часовими модальностями мого іншого. Таким чином, просторові модальності тут і там тяжіють саме до позиції суб'єкта, а також відображають статичне положення соціальної події у просторі, отже потребують доповнення за іншими критеріями. Л. Альтюссер суспільне життя визначає через топіку, «тобто просторове розташування, що визначає для даних реальностей місця у просторі» [12, с. 94]. Звідси, топіка соціальної події також корелює зі специфікою суспільного життя. Скажімо, відкритість американського суспільства кінця ХХ століття сприяла розширенню топіки особистих соціальних подій до публічного простору (привселюдні свідчення у коханні стали подієвою нормою натомість для закритих суспільств топіка приватного та особистого суворо розмежовується).

Тим часом і далі відбувається поява нових особливих типів міського публічного простору. Вузлові публічні простори у містах відповідають більшій густоті подій. Зазначимо, що у соціологічній літературі виокремлюють навіть торгівельні центри як «обмежений квазіпублічний простір для «середнього класу» [13, с. 49]. Отже, разом з тиражуванням торгівельних мереж відбувається тиражування моделей організації соціального простору, що в свою чергу обумовлює характеристики соціальних подій, пов'язаними з цим простором. Більш того, торгівельний простір стає і дозвілєвим простором, що обумовлює перенесення сюди частини відповідних соціальних подій. Неоднорідність соціального часу та простору обумовлюють наявність різнорідних соціальних подій, наприклад, соціальний час та простір міста відрізняється за динамікою та змістом соціальних подій сільського часу і простору. Навіть у межах міського простору вирізняють центр та периферію, адже в цих частинах подієва

насиченість різна: якщо в центрі динаміка вища, то на околицях міста темп настання подій нижчий. При чому можливо виділити специфічні райони не лише за рівнем подієвості але й за певним типом провідних соціальних подій, скажімо політичні події концентруватимуться переважно у адміністративному районі міста. Простір спортивних та культурних подій також зазвичай має конкретну територіальну локалізацію. Відповідно до часових характеристик виділимо циклічні, повторювані соціальні події та одноразові, а також стихійні та заплановані.

Дійсно, є події, що притаманні переважно якомусь простору або певному часу. В такому разі відповідно до просторових характеристик, серед соціальних подій можна виділити місцеві, локальні, регіональні, загальні та всезагальні. Проте можливі й інші варіації. Так, подорож є соціальною подією з домінуючими просторовими характеристиками – відбувається переміщення, як реальне, так і віртуальне зі свого рідного простору до чужого, при чому передбачається повернення назад [14, с. 65]. Таким чином, соціальна подія подорожі не може бути притаманна лише чужому простору, вона стає подорожжю саме у контексті свого-чужого. Для конкретизації наведених характеристик та модальностей окреслимо соціальний простір через диференціацію дихотомічної пари центр-периферія, продовжуючи лінію розгляду міського простору та торгівельних центрів. Звичайно, не лише у вивченні міського простору, але й у цивілізаційному контексті розглядають виокремлення у просторових координатах центру та периферії, між якими діють два основні вектори: відцентровий та доцентровий. Поняття центру, на нашу думку, в першу чергу, пов'язане з наявністю масштабного суб'єкта, ознаками центр є концентрація усіх або декількох видів капіталу (культурні центри, духовні, політичні, економічні тощо).

В. Каганський у збірнику своїх наукових статей під назвою «Культурний ландшафт і радянський населений простір» зауважує на поверховість співвідношення «центр-периферія» для опису людської реальності як одиничного та простого ареалу. Дослідник вважає, що в реальному середовищі існує суттєва різниця між внутрішньою і зовнішньою частиною, серцевиною і околицею, ядром і кромкою, ядром типовості і перехідною зоною. Виходячи з таких міркувань, В. Каганський розглядає простір людської діяльності як чотирьохкомпоненту схему, що складається з центру, провінції, периферії і межі [15, с. 62]. Такий поділ тяжіє до географічно-культурної та політико-економічної прив'язки, хоча поняття провінції як потенційного неосновного або, так би мовити, локального центру вважаємо за необхідне взяти до уваги. Разом з тим, доцільно виокремлювати епіцентр як місце, де подія проявляється за найбільшою силою, що особливо актуалізується в контексті нашого дослідження.

Таким чином означені просторові компоненти: центр, епіцентр, провінція, периферія, що сполучені між собою відцентровими та доцентровими векторами, включені до динаміки численних процесів: появи нових центрів, зміщення центру, взаємодії центрів, появи периферійного

Левада С.В., 2013

центру, розтягування по центрам і навіть повного зникнення центру. Наприклад соціальна подія перенесення столиці є переміщення центру, при чому в новому центрі відбувається концентрація не лише адміністративного, але й нерідко політичного, економічного, можливо також і культурного та духовного капіталу, що відбулося під час перенесення столиці з Санкт-Петербурга до Москви. У свою чергу і самі соціальні події визначають внутрішній розвиток центру.

Не менш вагомим показником кореляції між центром та периферією є рух антропотоків (авторство терміну належить С. Градіровському). Етимологічна основа терміну – поєднання двох слів «антропо» і «потік» з урізанням основи одного з них, в свою чергу з латинської мови *anthropos* перекладається як «людина». Отже, дослівно у вузькому значенні поняття «антропотік» означає «людські потоки». У широкому значенні під антропотокком можна розуміти зміну будь-яких значимих параметрів або параметру стосовно соціальної системи. За комплексним визначенням антропотік – це «сукупність соціокультурних процесів перенесення і трансляції, відновлення і зміни, відтворення і розвитку ідентичностей» [16] та призводить до масових переміщень у соціальному просторі. Внаслідок існуючих тенденцій можливе як перенакопичення антропотоків в одному центрі, так і виникнення антропопустель на периферії, або навпаки. Зокрема М. Лепський, дослідуючи соціальну перспективу відповідно до спрямованості та траєкторії суб'єкта, піднімає актуальне питання стосовно моно та поліцентричності [17, с. 289], що корелюють з виділеними у вивченні характеристик соціального часу моно- та поліритмічністю. Таким чином, приходимо до висновку, що у співвідношенні просторово-часових характеристик у соціальній події ключовою є кореляція центричності та ритмічності.

За Ю. Плотинським рух інновацій відбувається таким чином, що новації здійснюються у центрі, а розповсюджуються як інновації до периферії шляхом дифузії. Проте такі процеси дифузії відбуваються за різними моделями, серед яких Ю. Плотинський, відповідно до типології Д. Шона виділяє наступні.

1. «Модель «центр – периферія». Поширення нововведення здійснюється і контролюється з одного центру. ..модель має два варіанти:

- модель магніту (наприклад, в передові країни Заходу приїжджають представники країн, що розвиваються, освоюють там які-небудь нововведення і, повертаючись на батьківщину, впроваджують їх);
- модель «середньовічного барда», який подорожуючи демонструє і впроваджує нововведення.

2. Модель розмноження центрів. У цій моделі як і раніше головну роль грає центр, але процес управління децентралізується. На місцях створюються локальні центри, які самостійно поширюють нововведення, враховуючи місцеву специфіку» [18, с. 181], як приклади поширення комунізму та колоніалізму, а також діяльність багатьох сучасних транснаціональних корпорацій. Відповідно, солідаризуючи з автором, Просторово-часові модальності соціальної події

вважаємо, що в наведеному контексті відбувається не лише розповсюдження інновацій, але й соціальних подій, що також тиражуються, поширюються, видозмінюються під конкретну локальну або навпаки глобальну специфіку. Проте наведені приклади руху інновацій та паралелі з дифузією в координатах центру-периферії соціальних подій, пов'язані з певними обмежувачими факторами. Так, аналізуючи методологічні виклики визначення поняття «соціальний розвиток», М. Лепський наголошує, що відчутна «методологічна складність внесена підміною теорії розвитку теорією модернізації, як «осучаснення», що починалася з відмови від відсталого, архаїчного, а привела до ствердження західноєтризму». Внаслідок цього «прихованим змістом з'явилося визначення центрів (суб'єктів модернізації) та периферії (тих, хто тиражує досвід або наслідує)» [19, с. 78]. Постає загроза ще більшого зростання масштабних суб'єктів центру та остаточної втрати суб'єктності на периферії у здійсненні соціальних подій розвитку.

Нерозривний просторово-часовий взаємозв'язок обумовлює розгляд важливого в цьому контексті терміну «хронотоп» як зв'язаності просторово-часових координат, що дає змогу осмислювати профіль хронопічності соціальної події, який вимальовується через характеристики центричності (поліцентричність, моноцентричності, ацентричності) та ритмічності (моноритмічність, мікроритмічність, поліритмічність, аритмічність, зміна ритмічної основи). Серед хронотопів соціальної події виділяємо: симетричні (проявляється у єдності просторово-часових характеристик як гармонізація і узгодження «в потрібний час у потрібному місці») та асиметричні (перевага, домінація просторових або часових характеристик у цілісності соціальної події). Отже, діалектичний зв'язок соціального часу та простору здобуває своє вираження у хронопічності соціальної події як зняття діалектичного протиріччя соціального часу та простору, тим самим узгоджуючи в хронопічному взаємозв'язку єдність і протилежність просторово-часових модальностей.

Висновки

Відповідно до поставленої мети досліджено просторово-часові модальності соціальної події в кореляції з вивченням її просторово-часових характеристик. У підсумку часові модальності представлені модусами минулого, теперішнього, майбутнього та модальними вимірами раніше-пізніше (до-після). Зважаючи на поєднання суб'єктивного і об'єктивного та співприсутності сенсу й нонсенсу, соціальні події пов'язані з конструюванням смислів. Об'єктивна сутнісна основа кожної соціальної події обумовлена властивостями соціального простору та часу, специфіка прояву яких і проявляється у смислових та контекстних характеристиках, а також у відношенні події як вже сприйнятого образу. В свою чергу конструюють смислову основу соціальної події суб'єкти, відповідно до чого можливе нерівномірне смислове наповнення та поява в одній і тій самій соціальній події для певної групи суб'єктів смислу, для інших нонсенсу.

Просторові модальності представлені модусами «тут» і «там», що
Левада С.В., 2013

більшою мірою пов'язані з координатами місцеположення суб'єкта, та вимірами просторової приналежності центр-периферія. Відповідно визначено ключові просторові компоненти: центр, епіцентр, провінція, периферія, що сполучені між собою відцентровими та доцентровими векторами, включені до динаміки численних процесів: появи нових центрів, зміщення центру, взаємодії центрів, появи периферійного центру, розтягування по центрам і навіть повного зникнення центру.

Як наслідок існуючих тенденцій можливе перенакопичення антропотоків в одному центрі або виникнення антропопустель на периферії чи навпаки. Така ситуація загострюється не лише через переміщення економічного, політичного, духовного, культурного, соціального капіталів і переміщенням антропотоків за відцентровими та доцентровими векторами, але й моделями руху інновацій, що несуть загрозу ще більшого зростання масштабних суб'єктів центру та остаточної втрати суб'єктності на периферії у здійсненні соціальних подій розвитку. Простежено ключову кореляцію у соціальній події центричності та ритмічності. Виокремлено моно- та поліритмічність як накладення різних ритмів у соціальній події, а також мікро- та макроритмічність (за масштабністю) та аритмічність як порушення ритмічності або тимчасова відсутність ритму взагалі, що обумовлює розгляд хронотопічності соціальної події як зв'язаності її просторово-часових координат. Серед хронотопів соціальної події виділяємо: симетричні (проявляється у єдності просторово-часових характеристик як гармонізація і узгодження «в потрібний час у потрібному місці» та асиметричні (перевага, домінація просторових або часових характеристик у цілісності соціальної події).

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку дослідження пов'язані з вивченням соціальної події у детермінації соціального розвитку.

Список використаної літератури

1. Сорокин П.А., Мертон Р.К. Социальное время: Опыт методологического и функционального анализа / пер. с англ. Н.В. Романовского // Социологические исследования. – 2003. – №3. – С. 112-119.
2. Основи соціальної філософії: навчальний посібник / Під заг. ред. В.І. Воловика. – Запоріжжя: Просвіта, 2011. – 320 с.
3. Артур Н. Прайор. Предтечи временной логики / пер. с англ. Т. Вартамян // Логос. – 2000. – № 2 (23). – С. 98-112.
4. Филиппов А.Ф. Конструирование прошлого в процессе коммуникации: теоретическая логика социологического подхода. Препринт WP6/ 2004/05. – М.: ГУ ВШЭ, 2004. – 56 с.
5. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Пер. с англ. А.Д. Шмелева, под ред. Т.В. Бульгиной. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 780 с.
6. Ерёмко А. Энтелехиальная целостность события: онтологические и нарративные аспекты. / Александр Ерёмко // Ууξα / Докса. – 2004. – № 6. – С. 203-210.
7. Зиммель Г. Избранное. Том 1. Философия культуры. – М.: Юрист, 1996. – 671 с. – (Лики культуры).
8. Буданов В. Когнитивная психология или когнитивная физика. О величии и тщетности языка событий / Владимир Буданов / Событие и смысл (Синергетический

опыт языка). – М., 1999. – 279 с.

9. Делёз Ж. Логика смысла: Пер. с фр.- Фуко М. *Theatrum philosophicum*: Пер. с фр. – М.: «Раритет», Екатеринбург: «Деловая книга», 1998. – 480 с.

10. Руднев В.П. Прочь от реальности: Исследования по философии текста [Электронный ресурс]. – М.: «Аграф», 2000. – 432 с. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Rud/01.php

11. Аршинов В. Событие и смысл в синергетическом измерении / Владимир Аршинов / Событие и смысл (Синергетический опыт языка). – М., 1999. – 279 с.

12. Социальная философия: учебник / под ред. И.А. Гобозова. – М.: Издатель Савин С.А., 2003. – 528 с.

13. Желнина А. «Здесь как музей»: торговый центр как общественное пространство / А. Желнина // *Laboratorium*. Журнал социальных исследований. – 2011. – №2. – С. 48-69.

14. Черепанова Н.В. Путешествие как способ измерения культурного пространства / Н.В. Черепанова // *Вестник ТГПУ*. – 2006. – №7. – С. 65-70.

15. Каганский В. Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство: Сборник статей. / Владимир Каганский. – М.: НЛЮ, серия «Библиотека журнала «Неприкосновенный запас», 2001. – 576 с.

16. Градировский С., Межуев Б., Щедровицкий П. Государство. Антропоток. [Электронный ресурс]. / Сергей Градировский, Борис Межуев, Петр Щедровицкий. Режим доступа: http://www.antropotok.archipelag.ru/dok/dok02.htm#_Точ38958468

17. Лепский М.А. «Свет» и «тьма» социальной перспективы / Максим Анатолійович Лепський. – К. : Молодь, 2000. – 407 с.

18. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов: Учебное пособие для высших учебных заведений. / Ю.М. Плотинский. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Логос, 2001. – 296 с.: ил.

19. Лепський М. Методологічні виклики визначення поняття «соціальний розвиток» / М. Лепський // *Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни*. – Запоріжжя, 2013. – Випуск 31. – 250 с. – С. 73-79.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Sorokin P.A., Merton R.K. Social time: The experience of the methodological and functional analysis / Trans. from English. N.V. Romanowski // *Sociological Research*. – 2003. – № 3. – P. 112-119.

2. Foundations of Social Philosophy: Textbook / edited by V.I. Volovyk. – Zaporizhzhya: Prosvita, 2011. – 320 p.

3. Arthur H. Pryor. Precursor of temporal logic / Trans. from English. T. Vartanian // *Logos*. – 2000. – № 2 (23). – P. 98-112.

4. Filippov A.F. The construction of the past in the communication process: the theoretical logic of the sociological approach. Preprint WP6 / 2004/05. – Moscow: Higher School of Economics, 2004. – 56 p.

5. Wierzbicka A. Semantic Universals and description of languages / Trans. from English A.D. Shmelev, ed. T.V. Boulygina. – М.: «Languages of Russian Culture», 1999. – 780 p.

6. Eremenko A. Entelechia integrity of the event: the ontological and narrative aspects. / Alexander Eremenko // *Учю / Doxa*. – 2004. – № 6. – P. 203-210.

7. Simmel G. Favourites. Volume 1. Philosophy of Culture. – М. Lawyer, 1996. – 671 p. – (Faces of Culture).

8. Budanov V. Cognitive psychology or physics. The greatness and the futility of language events / Vladimir Budanov / *Event and meaning (synergetic experience of language)*. – М., 1999. – 279 p.

9. Deleuze G. Logic of Sense: Trans. from Fr. – Foucault M. *Theatrum philosophicum*:

- Trans. from Fr. – M.: «Rarity», Yekaterinburg: «Business Book», 1998. – 480 p.
10. Rudnev V.P. Away from reality: Studies in the philosophy of the text [E-resource]. – M.: «Agraf», 2000. – 432 p. Mode of access: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Rud/01.php.
11. Arshinov V. Event and meaning in a synergistic measurement / Vladimir Arshinov / Event and meaning (synergetic experience of language). – M., 1999. – 279 p.
12. Social Philosophy: textbook / ed. I.A. Gobozova. – Moscow: Publisher Savin S.A., 2003. – 528 p.
13. Zhelnina A. «There is as a museum»: the shopping center as a public space / A. Zhelnina // *Laboratorium. Journal of Social Research*. – 2011. – № 2. – P. 48-69.
14. Cherepanova N.V. Traveling as a way of measuring the cultural space / N.V. Cherepanova // *Bulletin of TSPU*. – 2006. – № 7. – P. 65-70.
15. Kaganskiy V. The cultural landscape and the Soviet habitable space: Collected works. / Vladimir Kaganskiy. – Moscow: UFO, series «Library Journal «NZ», 2001. – 576 p.
16. Gradirovskiy S., Mezhujev B., Schedrovitsky P. State. Antropotok. [E-resource]. / Sergey Gradirovsky, Boris Mezhujev, Petr Schedrovitsky. Mode of access: http://www.antropotok.archipelag.ru/dok/dok02.htm#_Toc38958468
17. Lepskiy M.A. «Light» and «shadow» social perspective / Maxim Anatoliyovich Lepskiy. – K.: Molod, 2000. – 407 p.
18. Plotinsky Y.M. Models of social processes: textbook for high schools. / Y.M. Plotinsky. – Ed. 2nd, revised. and add. – M.: Logos, 2001. – 296 p.: ill.
19. Lepskiy M. Methodological challenges the definition of "social development" / M. Lepskiy // *Culturological Bulletin: Research and theoretical Yearbook of Lower Naddnpianshchyna*. – Zaporizhzhia, 2013. – Issue 31. – 250 p. – P. 73-79.

С.В. ЛЕВАДА

Запорожский национальный университет, Запорожье

E-mail: lanalevada@ukr.net

ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННЫЕ МОДАЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО СОБЫТИЯ

В статье осуществлена попытка исследовать социальное событие в контексте социального времени и пространства. Цель исследования заключается в последовательном социально-философском изучении пространственно-временных модальностей социального события. Временные модальности раскрыты через модусы прошлого, настоящего, будущего и модальные измерения раньше-позже (до-после). Пространственные модальности представлены модусами «здесь» и «там» и измерениями центр-периферия. Акцентируется внимание на ключевых пространственно-временных характеристиках, которые служат для определения профилей хромотопичности социального события.

Ключевые слова: социальное событие, социальное время, социальное пространство, социально-пространственные характеристики, социально-пространственные модальности, хромотоп.

S.LEVADA

Zaporozhye National University, Zaporozhye

E-mail: lanalevada@ukr.net

SPATIO-TEMPORAL MODALITIES OF SOCIAL EVENTS

The article is devoted to attempt the research of the social event in the context of social time and space. It should be noted that in academic literature concerning the subject of research the issue of space and time in social events in the context of the study of social memory, build

Просторово-часові модальності соціальної події

of life strategies and life orientation of individual, social experience, historical and social time, the concept of social space and so on are disputed.

The purpose of the research consists in sequential socio-philosophical study of the spatial and temporal modalities of social events.

Temporary modalities are disclosed through modes of past, present, future, and modal measurements before-after (pre-post). When analyzing the combination of subjective and objective, sense and nonsense in social events, it was found that they are related to the construction of meaning. Objective basis for each social event caused by the properties of social space and time and their specificity can be manifest itself in meaning and contextual characteristics of events as perceived image. It should be noted that subjects construct the semantic basis of social event in accordance with it is possible the uneven meaning content and appearance of one and the same social event for a group of subjects sense, for other – nonsense.

The spatial modes are presented of modality «here» and «there» that are associated with the coordinates of subject's location and measurement center-periphery. The key spatial components are defined: center, epicenter, province, peripherals that are connected to each other centrifugal and centripetal vectors included in the dynamics of many processes: the emergence of new centers, displacement the center, the interaction of centers, the emergence of the sub-center, stretching through the centers and even the complete disappearance of the center.

As a result of current trends it is possible overaccumulation of anthropoflows in the center or emergence of anthropodeserts in the periphery or vice versa. This situation is exacerbated not only by the movement of economic, political, spiritual, cultural, social capital and moving of anthropoflows by centrifugal and centripetal vectors, but also by models the movement of innovations that threaten further growth of large subjects of center and final loss of subjectivity of the periphery in the implementation of social developments events.

Attention is focused on the key spatial and temporal characteristics, which are used to determine the profiles of chronotope of social events. Been traced the key correlations in social events of centricity and rhythmicity as the most important of its spatial and temporal characteristics. As the most important spatial and temporal characteristics of the social events are defined centricity and rhythmicity. Author determined mono- and polyrhythmicity as a superposition of different rhythms in social events and micro and macro rhythmicity (on the scale) and a rhythmicity as a breach of rhythmicity or a temporary lack of rhythm at all. By analogy centricity is viewed through the mono-, polycentricity and acentricity.

Nonbreaking space-time interrelation determines the chronotope of social events as connectivity spatial and temporal coordinates. Among the chronotops of social events are defined: symmetric (unity manifested in the spatial and temporal characteristics as the harmonization and coordination "at the right time in the right place" and asymmetric (advantage, domination spatial or temporal characteristics in the integrity of social events).

Key words: social event, social time, social space, spatial-temporal characteristics, spatial-temporal modality, chronotope.

Стаття надійшла до редколегії 23.08.13

Прийнята до друку 28.08.13

Рецензент: д.філос.н, проф.Лепський М.А.